

A cseh származású Bartolomeaus Strachovszky Boroszlóban volt rézmetsző.⁶ Okkal vélhetjük úgy, hogy a nyomtatás előrehaladtával kapta a megbízást, hogy készítse el a befejezéshez közeledő nyomtatás elé a címlapot és a szemléltető térképet. Találunk erre az előszóban is némi utalást.⁷

Mindebből a nyomtatási év helyesbítése következik. Elkezdődött a nyomtatás valóban még 1754-ben, de a munkálatok akadozva haladtak. Már csak a triász legfiatalabb tagja érte meg a befejezést. Szintén püspöki tisztséget viselt az atyai örökségben Szenicei Bárány János, aki két évvel korábban eltemette Szabó (Sartorius) Jánost, mikor az ő életének végén elkészült, talán forgalomba is került a kötet.

Elképzelhető ugyan az is, hogy voltak olyan példányok, amelyeket térkép és rézmetszetes címlap nélkül forgalmaztak. Azaz, a voltaképpeni megjelenés előtt jó egy esztendővel. S ha ezt valakinek sikerül egykorú adatok és ép példányok által igazolnia, akkor legalább specimennek tekinthető, vagy valóban variáns kiadás is helyet kaphat a bibliográfiai számontartásban, valamint az értékelő szakirodalomban.

Addig azonban, míg a kiadásváltozat megléte nem igazolható, el kell fogadnunk, hogy a megjelenés nem lehet korábbi a rézmetszetes térképlap és címlap elkészülténél. A »Laubáni Biblia« tehát 1758-ban jelent meg. Impresszuma: Laubán 1754 [1758], N. Schill ny.

FEKETE CSABA

Péteri Takáts József levelei Aranka Györgyhöz. Péteri Takáts József (1767—1821) után mindössze két nyomtatott mű maradt az utókorra¹, a teljes életmű azonban rejtve marad, minthogy fiának, a történetíró Takáts Sándornak a halála után az apa gazdag kéziratok irói hagyatéka, egyes kevés kivételektől eltekintve, elkallódik. Éppen száz éves az a kisebb monográfia is, amelyben Takáts Sándor megpróbálja apjának irói pályafutását felvázolni.² Ebből tudjuk, hogy Péteri Takáts József gróf Festetich László nevelőjeként 1798-ban kockázatos vállalkozása kezd: *Magyar Minerva* cím alatt akarja kiadni a magyar írók értékes kiadatlan kézirateit. Kezdetben a grófi család anyagi támogatását is élvezve, levélben fordul a kortárs magyar írókhoz és kiadható kéziratokat kér. A felkérésre — fia vallomása szerint — 102 levél érkezik, s e levelek is csaknem kivétel nélkül elvesztek. A Péteri Takáts József által írott levelek egy részének több szerencse jutott osztályrészül, s így az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társasághoz, Aranka Györgyhöz írott levelekből 5 maradt meg, ezek közül egyet Csúry Bálint adott ki.³

A Péteri Takáts-Aranka levelezés nem véletlenül jött létre: Erdélyben Aranka szorgalmazta a könyvkiadást, Bécsben és Pesten Péteri Takáts. A *Magyar Minerva* vállalkozásának sikere nem lett tartós, mint ahogy a grófi pártfogás sem: miután Péteri Takáts József lemond a nevelői pályáról, elmarad az évi 1000 forintos főúri támogatás. Az első kötetek mérsékelt anyagi sikere viszont nem tette lehetővé a vállalkozás tartós folytatását. Aranka Erdélyben kiadja a Társaság első darabját, és csaknem készen áll megszerkesztve a második kötet is. Létre is jött a kezdeti megegyezés a két különböző vállalkozás között: Erdélyből olyan kéziratokat vártak, amelyek „átettek” a session (azaz a társaság megvitatta az ülésein) és alkalmasak a kiadásra, Péteri Takáts József pedig verseket küldött és egy értekező, úttörő hangvételű írást *A hazai utazásról*. Ez utóbbi eséllyel pályázott volna az erdélyi megjelenésre, ha Aranka 1798 közepén nem vonul vissza a társaság irányításától, s ha sikerül végül is megoldani a folyamatos könyvkiadást. Sajnos a társaság megszerkesztett második kötete is kéziratban maradt.

Hányatott sors jutott osztályrészül az Erdélybe került Péteri Takáts kéziratoknak is. *A hazai utazásról* című írás a kolozsvári római katolikus főgimnázium Aranka-gyűjteményébe került (jelzet

⁶ U. THIEME—F. BECKER: *Allgemeines Lexikon der Bildender Künstler*. Leipzig 1938, XXXII. 151. (Strachowszky magyar kapcsolataira nem rendelkezem adatokkal).

⁷ „... a' magyarázatok a' két első Evagyélistákra ritkábban estenek. Mert mikor azokban fáradoztunk; nem-is gondoltuk, hogy ennyire fakadjunk, és a' könyv-nyomtató a' munkát siettette-is. Az után pedig, hogy a' nyomtatás meg-tsökkent, és azon kívül-is más dolgok adták elől magokat, több időnk lévén, a' két utolsó Evagyélistákat, és az Apostoli tselekedeteket még egyszer által olvastuk, és sok helyekhez bővebb magyarázatot ragasztottunk... Végtere a' nyomtatás mind tsak késedelmesebben folyván, az Apostoli levelekre sokkal több fejtő jegyzeteket rakhatánk...” (b_{2b} - b_{3a} levél)

¹ *Költeményes Munkái*. Béts. 1796. — *Erköltői Oktatások* melyeket Tolnai gr. Festetich László kedves tanítványának szívére kötött Péteri Takáts Josef. (1799.)

² TAKÁTS Sándor: *Péteri Takáts József*. Bp. 1890. 165. l.

³ CSÚRY Bálint: *Aranka Györgyhöz írt ismeretlen levelek*. ItK 1935. 52—54. (Béts, 1798. november 2.)

nélkül) — s innen próbálta közölni Jancsó Elemér a *Pásztortűz* 1944-es évfolyamában.⁴ A folyóirat második — február 15-i — számában jelent meg az első rész „Befejező rész a következő számban” megjegyzéssel, de a háborús események miatt a második számot nem követi újabb, így nyomtatásban torzó maradt ez az írás. Az általunk ismert öt Péteri Takáts levélből 3 (az 1798. április 17-i, 1800. január 14-i és június 18-i) az Endes Családi levéltárba került, s ez a gyűjtemény az Országos Levéltárban elpusztult, szerencsére Erdélyben másolatban fennmaradtak. A Csűry által közölt levél (1798. november 2.) és az 1799. április 29-i levél az Erdélyi Múzeum családi levéltárában volt található. S az utalásokból tudjuk, hogy eredetileg ez a levelezés több darabból állt.

Az itt közlésre kerülő 4 levél a már megjelent ötödikkkel bevilágítanak a XVIII. század utolsó éveinek könyvkiadási törekvéseibe. Nem Arankán és nem Péteri Takáts Józsefen múltott, hogy mindkét helyen a könyvkiadási vállalkozás csak szerény eredménnyel járt.

Péteri Takáts József levelei Aranka Györgyhöz

I.

Méltóságos Ur,
Nagy érdemű Hazafi, drága Barátom Uram!

Sokkal tsekélyebb volt a Nyelv Mívelő Társaságnak bé mutatott áldozatunk, hogy sem azért méltóknak ítélnetünk magunkat azon betses köszönő levelekre, melyekkel a Társaság méltóztatott bennünket megtisztelni. Tudom, tsak hazafiai szivből fakadó szándékunkat vette kegyes tekintetbe, melynek egyenes buzgóságában, ígérjük, nem leszen soha tsorbulás.

Részemről különösen — hálaadó köszönettel veszem azon Betsületet, melyet reám ruházott a Társaság, munkás Társai közé méltóztatván fogadni személyemet. A mennyire tsekély eröm s rendes tisztet engedik, szivesen elkívánok jární azon édes kötelességben, melyet magával hoz a nagyra betsültt meghívás. Ez uttal mindnyárt megküldöm a hazai Utazásról kikért gondolatimat. Örvendeni fogok, ha helyben hagyást fognak érdemelhetni. A többi tzikkelre mind terhes hivatalom mind tartós betegeskedésem miatt kéntelen vagyok másszorra hagyni az értekeződést.

A mi azon Igyekzeteket illeti, mely szerint Méltóságos Grófom a Magyar Literaturát elő-segélteni szándékozik, mást nem írhatok, mint hogy esztendőnként ezer forint bizonyos fundusunk vagyon, melyből némely jobb munkát folyvást kifognak nyomtathatni, a Szerzőnek némi-némü hasznával. Az egész Planum a harmadik kötetben meg fog talántán jelenni. Addig tanátsosnak tartjuk a halgatást. Azon munkákra nézve, melyek a Nyelv Mívelő Társasághoz küldettettek a kiadás végett, ezeket írta a napokban M(éltóságos) Grófom: „Ha olyan munkát itél a Társaság méltónak a kinyomtatásra, mely a Társaság Sessiojában előfordult, tehát, ha mi nálunk leszsz annyi költség, igen is ki fog nyomtattatni, olyan megjegyzéssel: hogy, ha a munka eredeti, egy fele haszon rész, a költségnek leszámllásával, ha pedig fordítás, egy harmad rész adatik jutalmul; ugy hogy azon adománynak fele a Szerzőjé vagy Authoré, fele pedig az Erdélyi Nyelv Mívelő Társaságé légyen. De ha tsak maga az Author különösen [privative] kívánnya munkájának kinyomtatását, a nélkül hogy a Társaság ajánllyá, akkor az October hónapban esztendőnként tartandó Revisiotol fog függni, vallyon jöhet e reája a sor a könyvek kiadásiban.

Méltóságos Gróf Teleki Domokos⁵ Urat alázatosan tiszteljük. Nagyságodnak is mély tisztelétét üzeni az ifjú Grófom; én magamat tapasztaltt szivességébe ajánlván, és uri tudósításit várván, szünet nélkül vagyok.
Nagyságodnak

alázatos Szolgája
Takáts József

Bétsben, April 17^{dikén} 1798.

⁴ *Pásztortűz* 1944. 81—86. 1.

⁵ Teleki Domokos (1773—1798), a társaság tagja.

Aranka írása:

1. Juny. Válasz-küszönet, köszöntés az Urfihoz
2. Vette a Társ(aság) az *Utazást* és Moháts mezei verseket
3. Mohácsban mit teszen az *Arány, harsány -áddás?*
4. Mi az oka hogy a *Mercurius* nem küldi a Foglalatot?
5. A gondolt fortély leírása. Takáts.

2.

Bétsben, ápr. 29^{dikén} 1799.

Méltóságos Ur,

Drága Jóakaró Uram!

Magam is sokallom, hogy Nagyságodnak februárius 8^{dikén} írott Uri levelére olly igen elkésett a válasz. Fájdalommal mondom, hogy Nagyságodnak ismeretes buzgóságu hazafi szivét akartam megkimélni — azért nem irtam. De már kifakasztom; mivel eltűnik minden reménységem, hogy bátor eleget iparkodtam, jobbra váltoozanak a szomoru környüállások. Ugy tetszik mintha átok fekünnék a leg szebb igyekezeteken Hazánkban. Alig kezd a jó remény tsilámlani: mindgyárt megint komor fellegek boritytyák-el a tiszta eget. — Ime Minervánk — is közelitt a sirhoz! Midőn én tehetségem szerint dolgozom gyarapodásán, egyszersmind olly értelmü levelet veszek Keszthelyről, hogy Metzenásunk Lipszky Hadnagy M[agyar] Országi Mappáira 2000 forintot szánván, nem segítheti a M[agyar] Minerva folytatását. Szörnyü tsapás volt ez az én jó szándékomnak; annyival-is inkább, hogy én általam estek-meg az igéreték néhány munkás Férjfiaknak írásaik kinyomtatása iránt. Melly hirtelen, melly tsufos változások ezek! Oda néki: Én ugyan még minden erőmet megvetem, hogy fordulást tegyek a rossz dolgon; nem kiméllem a szép, a nyomos kérést: de ha ez nem használna-is, mégsem hagyom olly hamar ki halni a Minervát. Reá szánom időmet, fáradságomat, tsekély mindenemet a mig tsak gyözöm. Ha kevesebbet is, de tsak fog esztendőnként valamit látni édes Hazám Bétsben kívánván tölteni életem napjait, hogy Pártfogókat szerezhessek a jámbor és hasznos Igyekezetnek. Lehetetlen, hogy az ollyan munkálódásnak ellenségi támadgyanak, a mellyhez, igérem, soha még tsak a gyanu sem fog férhetni. A mi a Második Kötetből bé jövend, nékem méltóztatott ajándékozni, a Méltóságos Gróf. Ezt én a III.^{dik} kötet, Virág Benedek felséges költeményeinek kiadására forditom; és így teszük a többi részekkel-is. Melly könnyü dolog volna minden akadályokon győzedelmeskedni, ha a könyvbéli kereskedés jobb lábón állana Hazánkban. Mind tiszta, de szomoru igasság, a mit ezen tárgyról méltóztatott utolsó levelében irni Nagyságod. Vajha foganatos eszköz volna a fogyatkozás megjavittására a könyvárosokkal való szövetség! De tapasztalásból szöllok, így sem orvosolhattyük meg a nyavalyát. Ezen zsukori emberek sokkal drágábban árulják a könyveket, hogy sem keleték lehetne; vagy ha van, részint megtralódik s így elkedvetlenedik az olvasó fél; részint nem adnak annak idejében számot, fel nem küldik a bévett pénzt, epesztő bizonytalanságban hagygyák, számtalan leveleire-is, a kiadót. Weber, Pozsonyi könyvnyomtatónak, még tavalyiban 50 exemplarokat küldöttem Ányosból az eladás végett, és még tsak két hét előtt tudhattam meg gyakori értekezéseim utánn tőle, hogy tsak egyetlenegy sem adott-el belőle. Még eddig tsak jó Barátim segítségével kelt-el Minervából, a mi elkelt.-Reménylem, hogy a Gr[óf] Teleki Domokoshoz küldött 100 Nyomtatványokból-is megtér nem sokára valamelyes.

Azt tudom, hogy 25 exemplár T[ekintetes] Benke⁶ tudós Professor Urnál tevődtek-le belőlek N[agy]enyeden; a ki-is hazafüi buzgóságához képest ígérte továbbra-is kész szolgáltyát. Nem kétlem, hogy T. Antal⁷ érdemes Professor Ur sem fogja tiltani szives fáradságát a litteratura virágzása kedvéért. Kérem alázatosan Nagyságodat, méltóztatassék ezen drága Urat tisztelni nevemben ismeretlen létemre-is. Ha

⁶ Benke Mihály (1757—1817), a bölcelet tanára a nagyenyedi kollégiumban.

⁷ Antal János (1767—1854), a történelem és a filológia tanára a marosvásárhelyi református kollégiumban.

valamiben viszontagolhatom szévéességét, én-is édes-örömet megteszem részemről. A 2^{dik} kötetből-is batorokdtam 24 exemplarokat utasítani hozzája. Valamint ebből ugy az első részből-is méltóztassék számára vagy exemplart, vagy ha tetszik, pénzt-is megtartani. Tsak arra batorokodom kérni, hogy ne terheltesék tudósítani az elkeltt könyvek számáról, és a bevett pénz által küldhetése módgyáról; hogy tudgyam magamat mihez tartani.

A Méltóságos Gróf Festetits még nem nyilatkozta-tta ki parantsolatlytát az Erdélyi Nyelv-Mívelő Társaságnak küldendő tsinyosabb exemplár iránt. Én tehát ez uttal tsak Nagyságodnak kedveskedem munkámmal. Szerentsésnek állittanám magamat, ha megérdemelhetném vele Nagyságod helyben hagyását. Hát a Társaság Munkájának 2^{dik} Darabja elhagya-e már a sajtót? Igen óhajtvá várom. Mint folynak a dolgok? Talán ott-is dér érte az igyekezetet. -Az ifju Grófom tiszteletét izeni; én a legigazabb tisztelettel szünet nélkül vagyok Nagyságodnak

alázatos Szolgája
Takáts József

Aranka kéziratós jegyzése:

Válaszoltám rá Jul.

3.

Méltóságos Ur!
Drága Jóakaró Uram!

Azon reménytelen viszontagság, melly egészen felbontotta életemnek rendgyét, s néhány hónapoktól fogva örökös utazóvá tett, okozta azt is, hogy elkezdett levelezéseink ösvényne lassanként bégyöpösödik. Már most Pesti lakos lévén (legalább egy időre) éppen midőn azon gondolatokat forgatnám elmémbe, hogy felkeresem levelem által Nagyságodat; Szerentsém esett Mélt[óságos] Báró Jósika^a Urral ösze jönni; a ki szivesen ajánlotta irásom kézhez-adását, melly hogy a legjobb egészségben talállya Nagyságodat, szivemből kívánom. Én most a Magyar Törvényekben való bővebb gyakorlás végett a mult hónapban felesküdtém Juratusnak; s József nap táján meg akarom a Censurát állani. Ezen Utat szabták eléjben szives Jóakaróim boldogabb jövendőmre nézve. A melly azonban nem sokat faggat; mert hála a Gondviselésnek, nagy szükségétől nints mit tartanom: sokat pedig soha nem kerestem. Ha Hazámnak tsekély tehetségemmel szolgálhatok, szivemben hordozom a Mennyországot.

Nagyságod utolsó már régi levelében igen is kegyes ítéletét nyilatkozta ki a Minerva 2^{dik} kötettyéről. Ha használna serdülő Ifjainknak, legfőbb nyereségemnek tartanám. Nagyon sajnálom, hogy mostani bokros foglalatosságim nem engednek annyi időt, hogy a nevelés módgyáról elkezdett munkámat folytathatnám. Igen szeretnék valami bizonyost tudni, mi karban vagynak a Minerva 1^{so} s 2^{dik} kötettyéből M[áros] Vásárhelyre küldött exemplarok. Valóban nem tsuda, ha minden jó igyekezet fennakad Hazánkban; nints igazán öszvetartó iparkodás közöttünk; egy két váll pedig nem győzi a terhet. A harmadik kötet is elhagya már két három nap mulva a sajtót. Virág Benedek felségs munkáját foglallya magában. Kár, hogy nem terjedt többre; s hogy ezen jó alkalmatossággal még nem szolgálhatok belőle. Vajha tudnám, ha T. Antal Professor Urnak nints-e terhére az exemplarok eladogatása. Értetődik, hogy minden részből tartson meg a maga számára példát, s vonnya ki a bėjött pénzből, mi talán mellékes költségei lettek volna a könyvek miatt. A többbit, ha biztos alkalmatossággal kezemhez küldené, nagyon lekőtelezne mind engem, mind a Hazát; mert tsak így szolgálhatunk néki uj munkákkal.

Ajánlom magamat Nagyságodnak tapasztalt uri szivességébe, s ha lehetséges, méltóztassék az Erdélyi Tudós Társaság miben-létéről tudósítani. Hallom, hogy valamely estheticai Gyűjteménynek kellene

^a „Báro Josika Ur” = feltehetőleg br. Jósika Antalról van szó, aki ezidőben Kolozs megye főispánja volt. (+ 1803).

Erdélyben kijönni; a mellyhez Schédius Lajos képe már tisztán ki is metsződött Bétsben. Vagyok a legmélyebb igaz tisztelettel Nagyságodnak

alázatos Szolgája
Takáts József

Pesten, Jan. 14^{dikén} 1800.

A Ketskeméti Utszában nr. 408.

A borítékon: A Monsieur

Monsieur George d' Aranka, Assesor de la
Table Royal de Transylvannie

Maros Vásárhely

Aranka írása:

Takáts Pest 14 Jan. 1800. Vettem 15 Febr.

4.

Méltóságos Ur

Nagy Érdemü Tudós Hazafi!

A millyen sziv-szakadva vártam Nagyságodnak drága levelét, oly édes öröömre vált annak elérkezése. Abból volt szerentsém megtudni, hogy Virág Benedeknek munkáji fogvatkozás nélkül elértek M[aros] Vásárhelyre. Az azokról hozott böltés és igaz itéletet közlöttem a szerzővel. Él lehet gondolni, hogy ő annyival nagyobb gyönyörüséget érzett belöle, mennél értelmesebb Férjfiutól származott az; és mennyivel kevesebben találtnak a Magyar olvasók közzül, a kik a jó és Szépnek Biráji lehetnek. De azért tsak ugyan iparkodni kell az értelmesebb Hazafinak. Ha az előtt nem, a következő nyom fogja megbetsülni s áldani a nemes igyekezetét. Virág Ur alázatosan tiszteli Nagyságodat. Ő a Sz[ent] Pál szerzetese vala; és Székes-Fejérvárott sokáig tanította az Ifjuságot. Most Budán lakik, és 400 fl (forint) pensióból él s dolgozik. Ajánlja mind magát, mind munkáját Nagyságod további kegyességébe.

Igen helyben-hagyom én is azon módot, a melly szerint Nagyságod a maga munkáit szándékozik közzélni a Hazával. Az egyes könyv így legkönnyebben láthat világot; kivált ha a szerző semmi jutalmát nem kívánja költséggel járó fáradozásának. De a folyó munkák, a millyen a M[agyar] Minerva, nem boldogulhatnak illyen képpen. A Nyomatató, ha tsak igen nagy nyereséget nem reménylhet, hozzá sem fog a kiadáshoz; a nagyobb nyereségre pedig az Olvasó fél tsekély száma miatt nem tarthat számot. Ez az oka, hogy a periodicus Irásaink idő előtt mind ki haltak. De még a könyvárosokra sem bizhattya egészen magát a Kiadó; mert ezen telhetetlen zsugorik a sulyos pro cento mellett is igen felverik, az Író Szándéka ellen, a könyveket; és így vagy a vevők tsalódnak meg, és ez által kevesednek; vagy szinte a nyakán száradnak a kiadónak, és utólyán a molyok eledele leszsz a fáradság gyümölcse. Igaz, hogy sok bajba s költségbe kerül a szélyyel küldés, s az öszve-dolgozó hiv Társak szerzése; de mire nem vész a buzgó hazai szeretet; a melly nem nyereséget, nem saját hanem köz-hasznot keres. Egyedül úgy kívánja a dolgot kormányozni, hogy a két s but ne vallyon. Ez az én tzélom is a M[agyar] Minerva folytatásában. Mondhatom, ha még tsak két három ollyan hiv munkás Társaim volnának, a millyenekre már akadtam régi ismerőseim között, a kik a köz-jóért nem tiltják szivem fáradságokat; könnyen el lehetnék a könyvárosok álnok segedelme nélkül. Minapi levelemnek azon tzikkellyére, mellyben a Nyelv Mívelő Társaság mibenlétéről bátorkodtam Nagyságodnál tudakolódni, nem találtam semmi feleletet. Tehát valóban megszűnt már ezen jámbor és szép előmenetet ígérő Igyekezet is? Nagy veszteség. Ha hogy az Utazásról írott tsekély értekezésemnek nints reménysége, hogy azon Gyűjteményben világot láthasson: kérem Nagyságodat, méltóztassék azt Otsovszki^o jó Barátom Uram által vissza küldeni; minthogy

^o Otsovszki (= Ocsovszky) Pál, a Teleki Sámuel családjánál nevelő, gyakran utazott Bécsből Maros-vásárhelyre, tagja volt az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaságnak.

nálam még darabjaiban sintsen meg. Ürességem esvén, jobban kidolgoznám azon hasznos tárgyat s idővel kiadnám a Minervában. Ajánlom magamat Nagyságodnak tapasztalt legbetesebb szívességébe, és igaz szívbeli tisztelettel szünet nélkül vagyok
a Méltóságos Urnak

Pesten, Jun. 18^{dikán} 1800.

A ketskeméti Utszában a 408^{dik} szám alatt.

alázatos Szolgája
Takáts József

ENYEDI SÁNDOR

Egy Jókai kézirat-töredék a Bibliotheca Bodmerianában. Magyarországon a külföldi hungarica-kutatás, „hungarica-kéziratok feltárása és számbavétele” még talán soha olyan komoly rangot nem ért el kuturális közéletünkben, mint napjainkban. Jelen sorok írója nincs abban a helyzetben, hogy szervezetten is részt vehetne ilyenfajta munkában.

Igy annál nagyobb örömet jelentett, hogy egészen más irányú kutató munka végzése kapcsán a véletlen szerencse segítségével külföldön a magyar irodalom nagyjaitól származó autográf kéziratokra bukkantam, olyanokra, amelyeknek jelenlegi lelőhelye itthon „ismeretlen”. Az egyik Ady egy verskézírata (erről ld. *Élet és Irodalom*, XXXIII. évf. 21. sz. 1989. május 26.), a másik Jókaitól származó két kéziratoldal. Irodalmunk e két kiemelkedő személyiségének nevére a Cologny-Genève-beli Fondation Martin Bodmer kézirat-katalógusának tanulmányozása során találtam rá.

Egy Jókai regény kézirat-töredékének azonosítása — hacsak véletlenül nem a legismertebbek valamelyikéből származik, s ráadásul annak is nem valamelyik ismertebb szöveghelye — annak számára, aki történetesen nem Jókai-kutató, nem feltétlenül egyszerű feladat. A svájci Bibliotheca Bodmerianában a szöveg — érthetően — azonosítatlan (s a helyszínen emlékeztetőből magam sem tudtam a szöveghelyet meghatározni).

Az azonosítást — minthogy a kézirat fénymásolatát magammal hoztam — itthon már könnyűszerrel elvégeztem: a *Szeretve mind a verpadig* című regényből találtam meg Genfben két oldalnyi szövegrészt, s hívom fel rá ezúton a magyar irodalomtörténeti, s egyben a hungarica-dokumentáció figyelmét is.

Teszem ezt annál is inkább, s annál is nagyobb örömmel, minthogy a Jókai kritikai kiadás (Akadémiai K., 1965.) az alábbiakkal kezdi e regény kommentárjában a Kiadások, fordítások c. fejezetét (ld. 359. l.): „Az eddigi kutatások szerint a regénynek csak egy lapnyi kéziratáról tudunk, mely a Petőfi Irodalmi Múzeum birtokában van. A töredék az első fejezetből való és a ... mondatig tartalmazza a regény szövegét. A regény kézírata 1925-ben még hiánytalanul megvolt. ...”

Természetesen egy többszáz oldalas regény kéziratának meglévő egy lapjához fellelni még újabb két oldalnyi töredéket, nem igazán megrendítően nagy irodalomtörténeti esemény. Mégis, már az első összehasonlítás is a most megtalált kéziratoldalak és a különböző kiadások között — még ha nem egy kifejezetten Jókai specialista tárgyismeretén alapul is — lehetőséget nyújt egy-két csekély filológiai észrevételre.

A szóbanforgó két oldal a regény XX., Az Isten békéje című fejezetének legeleje; utolsó mondata: „Én csak jótállok a magam leányáról, de hát kegyelmedről ki kezeskedik, hogy nem lett pápistává?!” A * jelölés Jókai saját, e kifejezéshez kapcsolódó, lábjegyzetben közölt magyarázatára utal, amellyel a második kéziratoldal zárul.

A fent említett JKK e két oldalnyi szövegből — eltekintve a modern helyesírás használatától, amelyet külön-külön egyedi megjelölés nélkül természetesen következetesen alkalmaz — apparátusában csak egy szövegváltozatot említ, mégpedig a NK-hoz (Jókai Mór összes művei. 67—68. köt. 1897.) képest.

E szövegeeltérés a JKK-ban a 217. 1. 2. sorában a „De hát kitől tudta ezt meg?” mondatban a „*tudta*” forma választása a NK-ban szereplő „*tudtat*” változattal szemben, amelyet a JKK apparátusa egyszerűen sajtóhibának minősít. A JKK igei-forma választása nem illik bele a kontextusba: e szövegrészben ugyanis a hosszú kényszerű távollét után egymás társaságát újra élvezhető Ocskay László és hitvese beszélget egymással, véges-végig kizárólag *tegez*ő formában, a helyes szövegkorrekció tehát a JKK szövegében „*tudtat*” forma lett volna a NK „sajtóhibáját” javítandó. Mint ahogyan a most kézbe került eredeti kéziratban is természetesen minden kétséget kizáróan „*tudtat*” forma